

CONSTANTIN NOICA ADRESANDU-SE ELEVILOR UNUI LICEU DIN BUCURESTI

Imi imblanzesc emotia si gandurile cu care am ajuns aici, pentru ca, la anii acestia ai mei, simt datoria sa fiu rau cu tinerii, sa nu spun: dragii mei, sunteti buni, treceti mai departe! Nu trebuie sa le dam drumul asa! Sa nu asteptati deci, cuvinte bune de la mine - ci doar un indemn, putin mai dur decat se face el de obicei.

Exista azi in lume un lamento general: unii se vaita ca n-au destule, altii ca au prea multe, de la bunuri si pana la informatie. Toata lumea se vaita: vai, cate cunostinte sunt! Ca si cum nu traim spre a cunoaste, ci pentru a merge, pur si simplu, mai departe...

Ceea ce as vrea sa va spun de la inceput este ca lumea oamenilor se imparte in doua: in subiecte umane si obiecte umane. Sunteti la varsta la care trebuie sa va hotarati sa incercati sa ajungeti subiecte umane. Daca vreti sa ramaneti obiecte umane, n-aveti decat. Va foloseste realitatea intr-un fel sau altul. Dar, pentru cei care vor sa fie subiecte, vreau sa va arat ce se intampla in lumea de azi, cum se poate iesi din extraordinara primejdie a lumii care-si face incercarea si in voi, cum zice Eminescu, sa va arat cum puteti ocoli pericolul acesta de a fi obiecte.

Merita sa incercati. Este varsta la care incercarea trebuie facuta. De vreo doua generatii, simpla tinerete, tineretea in sine nu mai conteaza la bursa generala. De ce? Pentru ca vitejia tineretii si forta bruta de muna nu mai intereseaza. Nu va ascund ca, astazi, tineretul de pretutindenii nu mai este valabil prin ceea ce este, ci prin ceea ce stie. E ceva care s-a intamplat in lume in defavoarea tineretii ca atare, raportul modificandu-se in favoarea vechiului, care traieste dincolo de asteptari si care va avea o pondere tot mai mare in societatea omeneasca.

Ganditi-va cum va fi societatea de maine! 30 de ani de invatatura, 30 de ani de activitate, 30 de ani de batranete. Aproape jumatate din societate va fi atinsa de batranete. Problema e ca voi, prin tineretea voastra, sa insemnati ceva, iar batranii - sa invete sa imbatraneasca. Si cand o sa ajungeti si voi la varsta aceasta, sa stiti ca este o mare problema pregatirea pentru imbatranire. Eu fac parte din prima generatie care imbatraneste masiv si trebuie sa va marturisesc ca sunt dezamagit si de da si de nu: nu functionam bine si nu dam un continut plin acestui dar al vietii!

Ca sa vedeti ce insemna tineretea inainte, prin ea insasi, prin bravura ei, prin capacitatea ei de a face ispravi, sa va dau un exemplu, care - va invit - trebuie luat ca atare.

Prin anii '20 aviatia era la inceput. Un tanar care se angaja in aviatie isi risca viata 50%: accidentele erau foarte dese. Tinerii nu aveau mult de invatat - cateva manevre, iar carlingele erau deschise, protectia sumara. Tinerii aceia contau pe tineretea lor si toata lumea miza pe tineretea lor. Un profesor de matematici imi spunea ca a predat la o scoala de ofiteri de aviatie si ca, intr-o zi, l-a intrebat pe un candidat cate grade are un cerc. Candidatul, aspirant ofiter, raspunde: "Depinde!" Atunci profesorul deseneaza un cerc si zice: "cate grade are cercul acesta?" Candidatul se da putin indarat si zice: cam 260 grade. Eh, l-a trecut! l-a trecut, pentru ca nu avea ce face: bietul baiat isi risca viata, asa cum si-au riscat-o multi pe atunci.

Sau ganditi-va, de pilda, la un Columb! Pleca sa descopere Americi - si atata tot! Azi, orice cosmonaut stie tot ce se poate sti despre cosmos, tot ce n-au stiut cei de dinaintea

lui. Ba, inca, e legat printr-un cordon ombilical de pamant. Amintiti-va, cand au aselenizat primii oameni, al doilea cosmonaut, dupa Armstrong, coborand pe luna, a inceput sa danseze (gravitatie e de sapte ori mai mica acolo, daca nu ma insel). Si atunci, cei de pe pamant, de jos, de la Pasadena, au raspuns: "Asculta! Gata!" Era tinut cu cordonul ombilical, cum nu era tinut la vremea lui Columb. Acesta a facut ce-a putut si, saracul, nici macar n-a dat peste Americi, a dat Amerigo Vespucci, dar, cine stie? - nici nu stia ce descopera, nu? Trebuia sa ajunga la Indii... Astazi stim ce avem in luna, stim ca o jumatate de metru e praf si ca, in definitiv suntem intr-o lume bine cunoscuta.

Faptul acesta, ca trebuie sa stiti carte, ca nu puteti conta doar pe inzeistrarea voastra naturala, va creeaza dintr-o data o raspundere foarte mare. N-aveti ce face! Stiti cantecul catanei ardelen: <<Catani-re-as, catani/ Numai pusca de n-ar fi!>> Cum sa fie catania fara pusca? Ei, cum sa fie astazi un tanar important pentru cetate, daca nu stie carte? N-aveti ce face, trebuie sa va supuneti, sa invatati - si eu am venit sa va spun lucrul acesta, care poate sa va deprime, dar cu care trebuie sa va obisnuiti - sa va indemn de a incepe sa truditi inca de tineri!

Cum trebuie sa intelegeti abaterile tinerimii din apus? Acolo este o tinerete care nu-si gaseste echilibrul, nu-si gaseste locul, un tineret care nu e bine asezat. Cu atat mai mult trebuie sa fiti voi altfel si, in jumatatea aceasta de rasarit a Europei, care incepe de la Viena, s-a constatat ca tineretul este mai sanatos si ca poate face treaba buna, ca e o nobila promisiune umana pentru o Europa obosita si care are, astfel, o sansa. Europa a fost si poate fi sarea pamantului.

Cum puteti iesi din situatia aceasta de a nu mai avea ce oferi direct cu tineretea din voi unei pietre care are nevoie de alte forte de munca? Sa va spuneti: ne pregatim! Ne pregatim, adica suntem pregatiti. Aici joaca un mare rol initiativa si aici trebuie sa puneti de la voi ceva, sa nu asteptati sa vi se dea armura gata facuta, ci sa va faceti voi armura voastra.

Prietenul Mircea Handoca si cu mine - eu nu sunt decat picadorul in treaba aceasta, dansul e toreadorul! - vrem sa publicam scrierile lui Mircea Eliade dintre 14 si 18 ani. Sa vedeti, in anii '20, ce facea un tanar roman! Un tanar care n-a stralucit la carte, care inca de la 12 ani a ramas corigent la franceza, dar care, la 18 ani, citise tot Balzac, 93 de titluri, care a invatat italiana spre a-l citi pe Papini, un tanar care a fost pus la 12 ani in fata microscopului: va inchipuiti ce era un microscop in 1920! - si a vazut altceva, a avut presentimentul ca acolo, sub lupa, este o alta lume decat aceasta si care a cautat de atunci lumea adevarata in stiintele naturale, a cautat-o in chimie, a cautat-o in Orient, a ajuns la alchimie, a ajuns la sacru, un tanar a carui aventura poate fi exemplara. Exemplara nu numai pentru voi si noi, cei de aici, dar pentru o Europa in care cartea lui Papini, **Un om sfarsit**, a facut senzatie, dar care se reduce la afirmatii, la declaratii de genul: <<as fi vrut sa...>>, <<visez sa...>>, pe cand cartile lui Eliade, incercarile lui de stiinte naturale, de chimie, de alchimie sunt realizari la nivel neasteptat.

In faza aceasta in care sunteti, nu e totul a invata bine la toate. In primul rand trebuie sa aveti tinuta morala, sa invatati demnitate - si eu cred ca fetele invata mai bine decat baietii tocmai fiindca au mai multa demnitate, mai multa mandrie, se respecta mai mult si au aceasta decanta a raspunsului potrivit. Ele vor si trebuie sa dea raspunsul potrivit.

Da, problema este sa va gasiti insertia voastra in lumea aceasta, ca si nesfarsita, a culturii. unde si cum va inserati, cum va inscrieti cu vocatia voastra. Fiindca, daca rascoliti bine in sufletele si in formatia voastra, vedeti ca aveti, fiecare, pe undeva, o bataie mai lunga. Ei, pe aceea trebuie mizat! Si, atunci, solutia de a iesi din situatia, din conditia aceasta de **obiecte** - in care sunteti cand vi se dau cunostintele, cand sunteti inarmati cu ce credem noi ca trebuie sa stiti in viata - aceasta solutie este **atentia**.

Atentia, spunea Goethe, este fenomenul originar al tuturor fiintelor. Pe plan moral, inseamna **supunere** la obiect, inseamna **respectul, linistea, acea cumintenie**, care, conform credintelor folclorului nostru, biruie pe diavol, **blandetea**, care este cel mai bun invingator. Atentia pe plan intelectual, duce la toate cunostintele bune. Atentia aceasta o are, de pilda, chinezul, cand, dimineata, timp de 5 minute, contempla soarele. Au avut-o toti marii oameni cand au descoperit fenomene, cu ochii bine deschisi. Traitii acum ceasul cand, asa cum se zice intr-un poem al lui Goethe, umblati cu biciusca prin iarba si, stiu eu, loviti ciulinii, cand, daca va opriti si va uitati la un ciuline, daca va uitati cu **mirare** in jurul vostru - vedeti in natura miracolul pe care, daca aveti si inzestrare pentru stiintele naturale, il puteti valorifica altfel decat prin ceea ce ati invatat la scoala.

Exista o **mirare** si in fata tehnicii. M-a incantat un tanar pe care l-am vazut stand cinci minute in fata unei motociclete. El vedea ceva ce noi nu vedeam. **Mirarea** asta trebuie s-o exercitati pana la capat, s-o extindeti mai ales asupra cuvantului. Va dati seama ca majoritatea oamenilor ciripesc atunci cand vorbesc? Cand vedeti pe unul ca-l apuca de maneca pe celalalt si acesta spune: <<**da-mi drumul!**>> Ce-i asta <<da-mi drumul>>? Asta inseamna <<**lasa-ma liber**>>. Sextil Puscariu povestea cum, facand o excursie in munti, a ajuns la o stanca, risca sa se rataceasca, iar un baci batran i-as spus: <<ti-oi da drumul!>>. Si, zice Sextil Puscariu, cel care a facut **Dictionarul limbii romane**, am inteles abia atunci expresia romaneasca **a da drumul**. Si-a inchipuit ca romanii, care locuiau de veacuri in preajma padurilor, care se refugiau in paduri la vreme de primejdie, ii tineau acolo pe cei care le voiau raul, ca ostatici; nu le faceau nimic, dar nu le aratau, nu le dadeau drumul! In sfarsit, **a ti se da drumul** inseamna a fi eliberat din nestiinta, a te elibera din necunoastere.

Sau ziceti: <<**isi bate joc de mine**>>. Ce-i asta? Cand bateai **jocul**, in vechime, la oina, la alt sport, se mai spunea cate o strigatura, se mai canta ceva si de aici legatura aceasta dintre joc si a bate. Sau expresia: <<**sunt in al noualea cer**>>. Ce va sa zica <<**al noualea cer**>>? Eu, daca as fi presedintele comisiei de examen si v-as auzi ca spuneti asta, v-as tine in picioare si nu v-as da bacalaureatul. In al noualea cer! Erau sapte ceruri ale planetelor, bolta de cristal (asa isi inchipuia Aristotel cerul) si ce-a de-a noua bolta, cerul stelelor fixe! A spune ca esti in al noualea cer inseamna a vorbi in limbajul lui Aristotel!

Sa vedeti, asadar, in jurul vostru, minunile: miracolul naturii, al cuvantului, al omului, al iubirii. Ne trebuie foarte putin ca sa descoperim miracolul. In zilele libere, in ceasurile in care ni se pare ca n-avem nimic de facut, atunci se pot descoperi miracolele. Miracolele misuna in jurul nostru. Nu avem decat sa intindem mana, ca in rai, si sa le culegem, ca in pometele raiului. Tot ce ne trebuie este atentia si sa gasim planul in care fiecare poate sa intre in rezonanta cu miracolul. Cateodata, oamenii fac astrologie si spun: ne-am nascut in zodia cutare, sub steaua cutare, de ea se leaga viata noastra, etc., etc. **Nu! Nu! Steaua e aici, steaua** e foarte aproape de noi. Intr-o poveste religioasa poloneza se spune ca un rabi a visat ca sub copac este o comoara. Se duce acolo, incepe

sa sapa si vine altul si-i spune ca a visat ca un rabi are o comoara ingropata la el acasa. Si rabi se intoarce la el acasa, sapa si gaseste comoara chiar acolo. Asta-i problema putina atentie, supunere la obiect si undeva, cine stie, buna inzestrare va va revela ce veti face pe viitor.

*

Vibratia, sigur, poate fi si superficiala, te poate face sa vibrezi si o muzica buna sau un meci de fotbal, de ce nu? (Am vazut si batrani microbisti!) Dar... vibratia mai adanca, e ceva care transforma haoticul in cosmic. Sunteti acum in ceasul acesta haotic, trebuie sa-ncercati timpul cosmic, sa aveti identitatea voastra si sa puneti intrebarile voastre. Trebuie sa stiti, de pilda, ca structurile limbii latine te pregatesc pe tine, viitor informatician, pentru o mai buna programare. Un mare informatician francez a vorbit recent de necesitatea aceasta de a-i invata mai bine pe tineri latina, fiindca structurile limbii latine servesc informaticii.

Noi putem amana miracolul naturii, dar miracolul este in noi. Sunteti acum, in liceu, tocmai la varsta aceasta si, dupa cum spune anticul, la inceput a fost ceata, pe urma au venit norii, apoi ploaia si abia la sfarsit a venit vremea frumoasa. Sunteti acum in ceata, sau in cel mai bun caz, in anii nebulozitatii. Va doresc sa ajungeti la varsta adevaratei frumuseti si va doresc ceva mai mult, pentru tara aceasta: **sa fiti voi vremea frumoasa!**

Blaga a fost la un moment dat purtatorul de cuvânt al folclorului nostru. Intotdeauna, intr-o cultura, substanta ei se revela in subiecte. Folclorul, astazi, nu mai este creator, dar subiectul va fi Alecsandri, vor fi Russo, Eminescu, Blaga - cei in care s-a focalizat, s-a concentrat lirismul poeziei populare. Am trait un proces istoric in care un creator a redat constient ceea ce o intreaga lume de cantareti, de poeti anonimi, a facut fara deplina constiinta artistica. Blaga este printre ultimii care au facut acest lucru si ma intreb, chiar, daca va mai aparea un poet care sa preia marturiile romanesti, sensurile, simbolurile, miturile, care sa redea mioriticul. E vorba de un intreg proces istoric.

Apropo de vorba <<cate-n luna si-n stele!>> Cu vremea orice antropocentrism a fost inlaturat, dar la ora de fata traим un antropocentrism nou, cu toate ca nu stim chiar toate cate sunt in luna si-n stele... Insa asta-i prea putin interesant fata de intalnirea cu putina natura sau cu putina tehnica...

*

Noi, romanii, avem un neajuns mare: suntem enciclopedisti! Nu ramanem intr-o specialitate, atunci cand o avem. Noi sarim din matca acestei specialitati, asa cum au facut Cantemir, Hasdeu, Iorga, Eliade - si asta-i ingrijoreaza oarecum pe apuseni. Enescu muzicianul s-a dus in America, a cantat la vioara, pe urma a cantat la pian, apoi a dirijat, pe urma a cantat compozitii proprii. S-a dus in Germania si a facut acelasi lucru... Sa cititi **O viata de om**. Iorga ia intr-un an licenta in litere, da concurs la 19 ani la un liceu si castiga catedra de latina. Atunci Odobescu, care era ministru, il cheama si-i zice: iti dau nu stiu cati galbeni, du-te si studiază in strainatate. Acolo, in loc sa se ocupe de filologie, face figura de medievalist si devine istoric. Pe drum, se opreste in cateva capitale si

copiază manuscrise grecești și latinești care priveau Tarile Romane. Când se întoarce, îl întâlnește pe Xenopol, care-i fusese profesor și care-l întreabă: <<Ce faci, Iorga?>> <<**As vrea să scriu o istorie a romanilor**>>, îi răspunde el. Asta e: vine medievalist, după ce fusese filolog latinist, devine istoric al romanilor, se duce în Franța și ține conferințe, se pasionează de Bizanț și devine bizantinolog, iar la urmă scrie și o istorie a literaturii noastre... Și atunci francezii, germanii și englezii, îngustați de specializarea lor, devin neîncrezători. La fel s-a întâmplat cu Cantemir și cu Hasdeu.

Noi nu putem să nu fim enciclopediști, pentru că, în marginea marilor culturi, cum stăm, stăm implicit mai multe. Studenții noștri de la Paris aveau, fata de cei de acolo, un mare avantaj: stiau două, trei limbi străine, în vreme ce tinerii de acolo abia o stiau pe a lor. E un mare avantaj, dar, pentru calificarea în cultură, este și un dezavantaj: ca devii suspect marilor specialiști din afară.

Personalitățile culturii noastre în veacul XX? Brancuși, Blaga, Mircea Eliade. ceilalți sunt celebrați în parohia noastră, dar acești trei s-au înscris în marea cultură a lumii.

*

O întrebare veche: ce șanse are filosofia care utilizează o limbă de circulație restrânsă să ajungă o filosofie universală? De circulație universală nu știu dacă poate fi vorba, dar de bună **filosofare** - da! De pildă, limba cu cea mai mare circulație azi este engleza. Dar în limba engleză, astăzi, nu e filosofie. Ce s-a dezvoltat la ei mai mult e lingvistica, filologia. Limba engleză n-are cuvinte, are numai sintagme, nu are adancime. Pe când noi, sau, știu eu? vreo limbă slavă, cu siguranță rusa, germana sunt limbi cu adancime. Și anume: sunt limbi în care cuvintele au biografie! Imi pare rău că nu reușesc să-l conving pe editor să retiparească **Rostirea filosofică românească**; vedeți acolo vreo 30-40 de cuvinte românești care au o întreagă poveste a lor, cam de felul celor de care am pomenit mai înainte.

De exemplu, știți de unde vine cuvântul **cumplit**? Vine de la **completus**. Se zice în **Geneza**: a fost un întineric cumplit. Ei, când vezi asta, sufletul și mintea românească înțeleg desăvârșirea, perfecțiunea ca pe ceva cumplit. În termenii ființei, la noi, totul e mult mai bogat. În timp ce Hamlet poate spune numai **a fi sau a nu fi**, noi avem și pe **va fi fiind, a fost să fie, n-a fost să fie, va fi să fie**... Limba românească nu îngaduie, poate, accesul la marea cultură, dar la marea filosofie: da!

În materie de filosofie, trebuie să radem și să recunoaștem că nu știm nimic. Avem un nivel de **cunostinte** - la orice oră din zi și din noapte eu vă pot recita cele zece categorii ale lui Aristotel și cele 12 ale lui Kant. Dar alta siguranță nu am! Sigur că suntem într-un domeniu în care ne trebuie cunostinte, ca să putem face asociații, să vedem înțelesuri (romanul le zice noime, de la cuvântul grecesc **noema**, care însemna cunostinta sigură. La noi a devenit așa, noima, adică: o fi așa? n-o fi așa? are înțeles? ce fel de înțeles o avea?)

Noua ne trebuie o extraordinară instrumentație. Fără greacă - pentru rădăcinile filosofiei antice - și latina - pentru rădăcinile filosofiei moderne, ca și fără matematică, nu se poate face nimic în filosofie. Sigur că sunt rezultate bune la noi, dar există și tendința

aceea de enciclopedism, care, inasa, nu o data ameninta sa devina **lăutărism**. Daca nu esti Cantemir sau Mircea Eliade, sa iti iei masuri teribile, atunci risti sa canti dupa ureche.

Ciuda mea este pe tinerii care nu se supun acestor exigente. Trebuie cu atat mai multa scoala, cu cat rezultatele sunt mai putin sigure. Un fizician a luat la 30 de ani premiul Nobel pentru ca a observat ceva. Ei, un filosof!... In filosofie asta nu se poate! In stiintele omului nu e destul sa ai invrednicire, trebuie sa ai si vrednicie.

Deceniul de aur in viata cuiva care se ocupa de cultura umanista este cel dintre 60 si 70 de ani. Pana atunci n-ai acumulat destul; la 60 de ani, esti liber, scapi de iluziile tale si-ti dai **drumul. Ce stii - aia faci!...**

In arta, intre creator si consumator, exista intotdeauna **cercetatorul de arte**: istoricul literar, istoricul picturii s.a.m.d. Eu nu inteleg si nu suport vorba aceasta: **consumator** de arta. Aici, la stadiul cercetatorului trebuie sa ajungem! Consumatorul consuma la fel de bine un concert cu Celibidache si o friptura... Nu asta va sa zica intelegerea artei!

Ii cert pe poetii tineri fiindca n-au nici un mestesug, nu mai invata tehnica. orice artist invata ceva: pictorul stie chimie si geometrie, muzicianul face armonie, contrapunct... numai poetii nu mai stiu de tehnicile prozodiei, totul este doar o mica vibratie lirica si atat.

In raporturile artistilor cu societatea, cei mai multi se plang de neintelegere, de lipsa de ajutor etc. Totul este, inasa, ca fiecare artist sa se considere singur pe o insula pustie, sa se ocupe exclusiv de arta lui, care, fara indoiala, se petrece pentru oameni. Dar, pentru a intra in dialog cu oamenii, pentru a fi ascultat de ei si pentru a-i ajuta, trebuie mai intai sa intri in dialog cu zeii cunoasterii si ai culturii.

Nu de la profesori se invata, intr-adevar! Profesorii sunt buni si ma bucur, intre altele, ca in Romania s-a refacut aproape integral nivelul vechilor profesori de liceu, care sunt mult mai importanti, in formarea unei bune educatii, decat profesorii universitari. Dar nu va lasati sedusi de magia unui profesor bun. Ganditi-va la voi si invatati din albume de arta, din carti, din natura, din salile de concerte - totul e scoala; de la natura si pana la anticariat, totul e profesor. Fiti elevi adevarati si inventati-va, ca sa zic asa, voi insiva profesorii!

**Text rostit de Constantin Noica la intalnirea din aprilie 1986 cu elevii Liceului
Set By T-D1 (yth_1100ro@yahoo.com)**